

BOCCACCIO ÉS A RENESZÁNSZ ETIKA

Dolgozatom, a többszöri válaszdadás-próbálkozások és kategorizálások ellenére is, a megírás szándéka szerint kérdésfelvető jellegű. Eredetileg a Dekameron dramatizált feldolgozásához szükséges elméleti diszciplínák egyikében való vázlatos "feltérképezés". A téma összefüggő feldolgozásának eddigi hiánya viszont arra ösztönöz, hogy a tárgyalt kor moralitását később mélyebb összefüggésekben - mind történetileg, mind leíró módon - is megvizsgáljam. Ezért a dolgozat egyben kiindulópontja lehet egy nagyobb összegző műnek is. A részletesebben megvizsgálendő területeket a szövegben belül többször jelzem.

A Dekameron kerettörténete közismert: 1348-ban, Firenzében "hét ifju hölgy" elhatározza, hogy elhagyják a pestis sujtotta várost, s valamelyikük vidéki birtokára vonulnak, ahol, mint Pampinea, közülük a legidősebb mondja: "tőlünk telhetőleg vidáman, kellemesen és jókedvben töltenők időnket, anélkül, hogy bármi cselekedetünkben tulmennénk a józanság határán." De, mert mint Elisa hozzáteszi, "a férfiak a nők vezérei, és az ő irányítók nélkül ritkán ér bármi dolgunk is dicséretes véget", utjukba kerülő három férfiismerősüket is megkérik, tartanak velük. A közös elvonuláshoz erkölcsi alapot tulajdonképpen az szolgáltattat, hogy mindhárom ifju szerelmes, s a három szeretett hölgy mindegyike a társasághoz tartozik. Pampinea, az első nap királynője azt javasolja, úgy töltsék el idejüket, hogy történeteket mesélnek. Az indoklás: "Ha ... rámhallgattok, nem játékkal mulatnók el a napnak emez forró szakaszát, hanem azzal, hogy történeteket mesélünk egymásnak; mivel a játékban az egyik

fél rendszerint elkomorul, a másik fél pedig, vagy aki nézi, nem sok örömet lel benne, holott az elbeszélés az egész társaságnak élvezetet szerezhethet, mivelhogy az, aki mesél, az egész társasághoz szól." Az indításban is megtaláljuk már tehát azt a fogalmat, amely a reneszánszkori emberi kapcsolatok ideálisan kötelező feltétele kell, hogy legyen, s ez: a kölcsönösség. Ahogy ez a kis társaság megpróbálja megteremteni az együttlétet, a közös időtöltés legeszményibb formáját, ugyanugy törekszik a kor újjászülető, azaz reneszánsz szellemisége arra, hogy egy emberközpontu társadalmilágot hozzon létre, amelyben nincsenek lelki, szellemi vagy fizikai üresjáratok.

A hetedik nap királya, Dioneo, akinek parancsa szerint házasságtörő asszonyokról kell aznap történeteket mesélni, így indokolja témaválasztását: "... mostanában olyan idők járnak, hogy mindenről szabad beszélniök férfiakkal és nőkkel egyaránt, hahogy a tisztességtelen cselekedetektől óvakodnak. Hát nem tudjátok, hogy e mostani felfordult időben a bírák odahagyták ítélőszékeiket, mind az isteni, mind az emberi törvények elnémutak, s kiénekiéneki korlátlan szabadsága vagy, hogy úgy mentse életét, ahogyan tudja? Annak okáért, ha némiképpen szabadjára engeditek szemérmességeteket az elbeszélésben, nem azért hogy annak nyomában valamely tisztességtelen cselekedet következzen, hanem csak azért, hogy magatoknak és a többieknek mulatságot szerezzetek velem, én semmi elfogadható okot nem látok arra, hogy valaki nektek ennek miatta később szemrehányást tegyen."

A "felfordult idő" kifejezés a pestis pusztítása által előidézett állapotokra utal. De vajon csak arra utal a szerző is? A pestis nyomában járó erkölcsi züllés szolgáltat tulajdonképpen indokot a társaságnak a Firenzéből való eltávozásra. Nem az iránta érzett undor, ha-

nem a züllés szelleme: a pánikban élő lakosság cselekedetei a végletekig jutnak, megváltoik a megítélések mértéke is. Mindez csak a pestis miatt? Kétségtelen : a halálos járvány kulminációs pontja a korabeli társadalom különböző területei morális változásainak, de ez csak annyit jelent, hogy az etikai felfogás folyamatban lévő átalakulása tükröződik benne. Gazdasági-termelési alap és szociális szerkezet mindig meghatározó, a korra speciálisan jellemző erkölcsiséget hoz létre, az erkölcs két oldalának /kialakult normák és szokások - illetve e normákhoz és szokásokhoz való viszonyulás/ dialektikájában. Egy új társadalmi felépítés így szükségszerűen magával hozza az erkölcsi mértékek, szabályok, normák olyanfajta rendjét és szövevényét, amely nem volt jellemző még egyetlen más előző társadalmiságra sem.

Melyek azok az erkölcsi elvek, amelyek a XIV. sz-i Itália etikai arculatát megszabták? Az átalakulás korai szakaszában vagyunk, a kora-reneszánsz még nem tükrözi a már fejlődésben lévő új ellentmondásokat, legfeljebb áttételes módon. Erkölcsi elveiben és ítéleteiben a kora-reneszánsz immanens etikai relativizmusa jelentkezik, amely a *Dekameron*nak is legfontosabb bázisa. A megítélések relativizmusa nem jelent azonban erkölcsi anarchiát, csupán a statikus értékrend bomlik fel, a "mit szabad? mit nem szabad?" helyére a "hogyan szabad?" kerül. A feltörekvő polgárság öngazolási kényszerével találkozunk itt, s ez az új osztály kezdetben igazolni is tudja ezt a relativizmust.

Már a "dolce stil nuovo" költői is az új polgári etika keresésén fáradoznak. Az averroizmus hatása, a "veritas duplex" elismerése kialakítja a "nemesség" új fogalmát; Guinizelli és Cavalcanti költészete azonban filozófiailag elvont, konkrét társadalmiságtól mentes. Éppen Boccaccio kora az, amely az egyre táruló világot

már nem félelemmel és misztikus érdeklődéssel szemléli, hanem felismeri azokat a realitásokat és egyben lehetőségeket, amelyeket távoli népek, másfajta társadalmak megismerése nyújt. A nagy utazók /Marco Polo, Odorico/ már természetesnek veszik, hogy más vallási eszmék is híveket vonzhatnak, más szokások is helyénvalóak lehetnek, erkölcstelennek csupán a személyes érdekeiket sértő megnyilvánulásokat tekintik, mint például az idegenek, kereskedők kirablását. Egyébként is a keresztény ideológia hanyatlásának kora ez, amit legjobban az egyházszakadások jeleznek. A nesztoriánusok, jakobiták stb. nem ismerik el többé a pápát a kereszténység fejének. Másfelől megszűnik a keresztény vallás vonzása, sőt, Prescobaldi a *Viaggi in Terra Santa del secolo XIV* /Utazás a Szentföldön a XIV. században/ című munkájában arról tudósít, hogy Kairóban és Alexandriában 25 illetve 60 ezer hitehagyott keresztényt talált. Bomlasztó volt a keresztény ideológiára az ázsiai keresztények diaspora-helyzetének felismerése is, azaz, hogy ezeknek ugyanugy kell élniük, mint például Európában a zsidóságnak.

A *Dekameron*ban csak Közel-keleti tárgyú novellák szerepelnek, a földrajzi közelség ezeknek nagyobb realitást kölcsönöz. Szaladin szultán és a többi Közel-keleti figura Boccaccionál nem esnek más megítélés alá, mint az itáliai s általában véve az európai, keresztény szereplők. Egyáltalán, van-e a *Dekameron*ban valamilyen erkölcsi ítélkezés? A kora-reneszánsz immanens etikai relativizmusa lehetővé teszi-e morális értékrend kialakítását? Heller Ágnes véleménye szerint a novelláskötetben világos, értelmes és igazságos értékhierarchiát találunk, amelyet csak időnként zavarnak meg bicsaklások, amelyek azonban magából a korból fakadnak /HELLER. 1971./.

Szerintem ezek éppen emiatt nem tekinthetők bicsaklásoknak. A reneszánsz gondolkodás kezdeti stádiumában nem

akar szilárd erkölcsi elveket létrehozni, általános szentenciákról sem beszélhetünk. Az értékrend meghatározója mindenekelőtt a konkrét helyzet és a szubjektum. A megítélés módja pedig általában a tolerancia. A kora-reneszánsz ember nagyjából nem háborodik fel azon sem, amit elítél. Hozzászólt a vérhez, gyilkossághoz, brutalitáshoz. Mindennapjainak részei ezek, gondoljunk csak Cellini önéletrajzára.

A reneszánsz hanyatlása idején, a manierizmusban kerül majd előtérbe a sztoikus morál, főleg a manierizmus jobboldali ágában, általában az ezoterikus tendenciákkal szemben. Érdekes módon már a kora-reneszánszban is hasonló jegyekkel találkozunk, emez a határtalan optimizmus, amaz a tapasztalaton nyugvó pesszimizmus eredménye. Ez a tolerancián alapuló felfogás azonban nem nevezhető klasszikus értelemben vett sztoicizmusnak. Heller Ágnes szerint "Az erény öncélúságának sztoikus-epikureus gondolata nem az antik sztoicizmus és epikureizmu individuális moralizmusából, hanem a reneszánsz társadalom konkrét erkölcsiségének talajából nő ki" s például "Boccaccio hőeinek sztoikus-epikureus tartása is csak az adott közösségen belül értelmezhető" /HELLER, 1971/.

S valóban: az antik kultúra és szellemiség felolduló reneszánsz erkölcsi vonatkozásokban már nem talál ideálokat az antikvitásban. Egyáltalában, nem is keres már ideálokat, csak a gyakorlat szempontját veszi figyelembe. Az egész antikvitáson áthúzódik, mint fő eszmény, a boldogság elérésének gondolata. A reneszánszban viszont a boldogság már nem etikai kategória többé, a mindennapi élet fogalmai közé csatlakozik. Morális hatása csupán a már felbomló antikvitásnak van: gondoljunk Apuleius nagy népszerűségére akitől Boccaccio is több történetet átvett.

Jelentős kutatási terület lehet a továbbiakban /ezuton is köszönöm Koltay-Kastner Jenő tanácsait/ a hellenisztikus /különösképpen a kisázsiai/ irodalom és filozófia etikai felfogásának vizsgálata. Több jel is ar-

ra mutat, hogy a reneszánszbeli gyakorlati morál kialakulásában döntő jelentőségű volt az /egyelőre csak ilyen tág megjelöléssel/ i.sz. I. évezred során kialakult és öntörvényei alapján fejlődött kisázsiai erkölcskoncepció. Az áthatás közvetítő közege természetesen az itáliai kereskedő-réteg lehetett.

A reneszánsz morál tehát gyakorlati. A változás korának kettősségét hordja magán, alapja egyrészt a középkorból megőrződött népi morál, másrészt a kapitalizálódási folyamat teremtette új erkölcsi gyakorlat. Előbbinek bizonyos szokások fennmaradása, utóbbinak a magántulajdon jellegének változásával a családi és emberi kapcsolatok átalakulása a legfőbb jegyei.

A középkoron át megőrződött vagy éppenséggel ekkor kialakult szokások sokszor a vallás, az egyházi befolyás ellen irányulnak. A házasságkötés hivatalos aktusa például egészen a XVII. század kezdetéig a nyilvános együvéfeküvés; a nászágym szimbolizálja a családi életet, s e szokásba sokáig az egyháznak is bele kell nyugodnia: a pap a nászágym megszentelésével érvényesíti a házasságot. A *Dekameron* un. "fülemüle"-történetében /5. nap, 4. novella/ a szülők reggel rajtacsipik az egy ágyban fekvő szerelmeseket, ám az apa nem csap patáliát, áldását adja a fiatalokra, mintegy legalizálja a történeteket. Ebben viszont szerepet játszik az, hogy az ifju "nemes ember s gazdag" - s ez már a kettősség másik oldala -, nem esik tehát csorba a családi tekintélyen. Vagy jelentős példaul, hogy a kor embere a szeméremről egészen szabados felfogást vall, az egymás előtti öltözés-vetkezés akár különböző társadalmi rétegek, sőt osztályok között is természetes. Jelentkezik ez a reneszánsz divatban is, amely mindkét nemnél egyfajta erotikus expanzió felé tendál:

a ruházat kiemeli az ingerlő testrészeket, a nők sokszor egész mellüket fedetlenül hagyják. A kilencedik nap hatodik novellájának, az emlékezetes éjszakai csere-berének is kiindulópontja, hogy a két nemes ifju egy szobában alszik a szállást adó fogadóssal, feleségével és leányával.

Erotikus expanzió egyfelől, másrészt a házasság jellegének átalakulása. Engels szavaival, a reneszánszkori házasság "korántsem az egyéni nemi szerelem gyümölcse volt ... hiszen a házasságok az előnyösség szempontjából kötött megállapodások voltak ... A házasság osztályházasság maradt, de az osztályon belül a részeseknek megadták a választás bizonyos fokú szabadságát. És papíron, a morális elméletben, valamint a költői ábrázolásban is, mindennél megdönthetlenebbül áll a tétel, hogy erkölcstelen minden házasság, amely nem kölcsönös nemi szerelmen és nem a házasfelek valóban szabad megegyezésén nyugszik." /ENGELS, 1970./

Nem az érdekházasság fogalma új itt, a házasság már kialakulásakor tulajdonképpen érdekek alapján nyugvó társulás volt, határozott célja "olyan gyermekek nemzése, akiknél az apaság vitathatatlan ... mert e gyermekek fognak egykor, mint vérszerinti örökösök, az apai vagyonba lépni." /ENGELS 4. o./ Az érdekházasság tartalmában változik a középkorhoz képest, amikor a szilárdan elzárt osztályok egymás közötti kapcsolata eleve kizárt volt ebből a szempontból.

Engels nem "szerelmet", hanem "nemi szerelmet" emleget. A házasság szempontjából valóban ez utóbbi ekkor a döntő. A lovagkor letűntével sok esetben nevetségessé válik a lelki szerelem, ami addig sem volt a házasság alapja. Néhány novella kapcsán látni fogjuk, mennyire a biológiai oldal dominál a forfi-nő kapcsolatban. Ha

a házasságok érdekházasságok is sok esetben, erről a házasságok nem vesznek tudomást.

A további vizsgálódás érdekes területe lehet a különböző ujlatin /francia, proveysál stb./ középkori lovag költészet. Eduard Fuchs szerint "valódi lovagi szerelem a házassággal egyenesen összeegyeztethetetlen". /FUCHS; é.n./ Ezt példák sokasága cáfolja, más példák viszont igazolják. Mindenféle prekonceptív szándék nélkül: ez a kettősség valószínűleg a troubadour-költészet /és megfélelői/ ki-nem-teljesedésének következménye.

A *Dekameron* tele van olyan történetekkel, amelyek különböző módokon lefolyt házasságtörésekről szólnak, egy egész napon keresztül csak erről szóló novellákat mesél a tiz szereplő. A házasságtörésnek azonban mindig van pozitív oldala: a felmentést valamennyi esetben az emberi "természet hatalma" /Boccaccio kedvenc és sokat használt kifejezése; értsd: biológiai igények és elvárások/ adja.

"Boccaccio pikáns történeteinek rengetegében egyetlen olyan ölelkezés sincsen, ahol az élvezet ne lett volna kétoldalú" - írja Heller Ágnes *A reneszánsz ember* című könyvében /HELLER, 1971/ A már a bevezetőben is említett kölcsönösség tehát az egyik legfontosabb feltétel. Ebben a kérdésben viszont több ellentmondást is felfedezhetünk. A negyedik nap nyolcadik novellájában az egymástól két évre elváló szerelmesek külön utakat futnak be: a külföldön tanuló diák megőrzi szerelmét, ugymond "hüségese", az otthon maradó lány viszont egy idő elteltével elfelejti kedvesét, férjhez megy "valamely derék ifjuhoz", azaz: engedelmessé válik, egyrészt a "természet hatalmának", másrészt a szülői akaratnak. A visszatérő Girolamo, akire Salvestra már csak alig-alig emlékszik, egy éjjel beszökik a házasság szobájába s - figyeljünk! - "mikor úgy hallotta, hogy a férj elaludt, odament, hol Salvestrát lefeküdni látta, s k e z é t a n n a k m e l l é r e h e l y e z v é n, halkán szólott." Azaz: a két évig tartó állhatatos szerelemnek is a nemi vágy

volt tulajdonképpeni éltetője, s Girolamo egyetlen dolgot kér csak volt kedvesétől: hogy kevés időre mellé fekhessék. Salvestra előbb elutasítaná: "elmult már amaz idő, mikor gyermekek lévén, szabad volt szeretnünk egymást; mint látod, férjes asszony vagyok; miért is nem szabad immár más férfiakra vágyakoznom, mint férjemre." A lánynál tehát szintén a nemi oldal, a "vágyakozás" dominál: a házasság nem a nemi szerelem gyümölcse, viszont a nemi szerelem gyakorlata a tulajdonképpeni fenntartója, bizonyítéka.

Hogy állunk itt a kölcsönösséggel? Talán az egyetlen olyan Dekameron-novella ez, amelyben a háromszög a férj ugymond "sikerével" végződik. A lány mellett fekvő fiu - meghal. Mégsem katartikus itt a befejezés, hiszen még magyarázkodásokra van szükség, míg az úgy teljesen elsimul.

A kölcsönösség egyik ellentmondása tehát a vizsgálat kérdésében rejlik. A Dekameron etikai értékrendjében a valós figura a lány, a fiu ábrázolása egyébként is elnagyolt, mindenesetre ő végülis arra kényszerülne, hogy egyaránt küzdjön a " természet hatalmával", illetve az "új típusu" érdekházasság egy formájával. Ezt viszont a boccaccioi értékrendben értelmetlennek és érthetetlennek tekinthetjük.

Heller Agnes véleménye szerint a Dekameron értékrendje alapján az un. "harmadiknak" ártani csak akkor lehet, ha megérdemli. Negatív tulajdonságok lehetnek: elsősorban a nem kielégítő szexualitás, a féltékenység, zsarnokság, kapzsiság és - az ostobaság. Közismert a hetedik nap második novellája, melyben a feleség férje jelenlétében - aki egy hordót tisztít-s őt dirigálva szeretkezik. A férj egyetlen bűne: ostobasága. De, mert nem jön rá, mi történik körülötte, az egészből tulajdonképpen semmi kára nem származik. A férfi más területeken való ügyetlenségét,

bukdácslását a *Dekameron*ban többször is az illető becsapása révén történő szeretkezéssel "bünteti" a nő, de minden fajta büntető szándék nélkül, csupán saját szükségletei szerint.

Eduard Fuchs véleménye szerint a reneszánszban "hatványozott nemi tevékenység lett a normális mind a két nem számára és egyszersmind értékhatározó az általános tisztelet szempontjából." /FUCHS, u.o./ Ez a szépen hangzó megállapítás természetesen nem lehet igaz, hiszen az egyik legalapvetőbb ösztönre épülő cselekvés nem lehet kordivat függvénye, az viszont kétségtelen, hogy ebben az időben terjed el nyílt formában a nemi életről való eszmecsere, amely a Quattrocentótól kezdve az irodalomban is egyre gyakrabban jelentkezik, a *Dekameron* több ilyen alkotáshoz képest apácáknak való olvasmány. Leghírhedtebb ebből a szempontból Beccadelli Hermaphroditusa, de itt emlithetjük /mutatis mutandis/ Navarrai Margit Heptameronját, Dovizi drámáit, Poggiót, s így tovább a reneszánsz korán át egészen Wycherley-ig. Egyébként is: a reneszánsz szépségideálja a némi életre legalkalmasabb nő, a minél teltebb formák, egyes korszakokban pedig maga a terhesség állapota. A szerelem fogalma mindenesetre nagyobb részt a szexualitást foglalja magában, a viszonzás vágya fizikai, a szerelmi kapcsolatok tulajdonképpen egy kölcsönös öncél jegyében születnek. A cél: a test megszerzése, de nem annak birtoklása, a féltékenység /ha van/ szintén csak fizikai jellegű.

Részletesebben lehetne foglalkozni a biológiai és a szentimentális szerelmi érzés kapcsolata irodalmi tükrözéséről, tágabb történetiségben is /az antikvitás klasszikus szerelmi költészete, főleg Catullus/. Ezt azonban nem értem feladatomnak. Mindenesetre annyit: a szexualitás természetesen nem a reneszánsz "találmánya".

Hogy mennyire dominál a testiség, még a házasságban is szinte csak az, arra a legjobb példa a nyolcadik nap nyolcadik novellája, amelyben két barát az egymás feleségeivel létrejött kapcsolatait úgy oldja meg, hogy legalizálja ezeket: "És ettől fogva mindegyik menyecskének két férje volt, s mindegyik férjnek két felesége, ennek miatta pedig soha semminemű civakodás, avagy pörlekedés nem volt közöttük." Egyfajta csoportházasság jön itt létre, mindkét férjnek és feleségnek természetes és ideális állapot. Ez mintegy kiküszöbölni látszik a monogám házasság természetszerű ellentmondásait, amelyek következtében a házasságtörés és a prostitúció, a monogám házasságra épülő társadalmi élet mindmáig kiküszöbölhetetlen jelenségei létrejöttek. A harmónia megteremtésére irányuló bármely eszköz a Dekameronban morális igazolást kap, ha kell a törvények megváltoztatása árán is. Mi sem igazolja jobban az erkölcsre vonatkozó törvények - tehát maga az erkölcs - relativitását, mint a hatodik nap hetedik novellája, ahol egy házasságtörő asszony nyilvános igazolást kap, s ügyes bírák előtti szónoklata révén eléri, hogy a hűtlen nőkkel szembeni szankciókat, jogos indok esetén, eltöröljék. Madonna Filippa azzal érvel, hogy a nő természeténél fogva nagyobb szexuális igényekkel rendelkezik, mint a férfi, s bár férjének semmi szemrehányást sem tehet, mégis, úgy érzi, feleslege marad. S ezt "a kutyáknak vessem talán? - kérdezi. - Nem sokkalta jobb-e odaajándékoznom a mondott nemes urnak, ki a világon mindennél jobban szeret, mint engedni, hogy veszendőbe menjen, avagy elpusztuljon?"

A Dekameron novellái, egyetlen nap történeteinek kivételével, nagyrészt un. "happy ending"-gel végződnek. Ez a szerelmi történetek esetében általában a házasságot jelenti. Az ötödik napon olyan elbeszéléseket kell választaniuk a szereplőknek, melyekben "olyan szerelmesekről lényesen szó, kik kemény és siralmas megpróbáltatások után

megnyerték boldogságukat." A tiz novella közül kilenc végződik házassággal, s csupán egy olyan akad ezek között, ahol ez nem mindkét fél akaratából történik. A sorrendben is tizedik novella viszont egészen más jellegű. Itt találhatunk példát a Heller Ágnes által említett "értékrenden belüli bicsaklásra." Feleség megcsalja homoszexuális férjet, aki megtalálja Szeretőt, megtetszik neki, s egy bőséges vacsora közös elfogyasztása után hármásban térnek nyugovóra, s mint a novellát előadó Dioneo a történet elmesélése után mondja: "mikor másnap reggel a fiu lent járt már a piacon, éppenséggel nem tudta volna megmondani, melyik mulatta vele magát többet az éjszaka, a feleség-e vagy a férj."

Ez a bicsaklás is magyarázható lenne, viszont a tematika szempontjából semmi esetre sem az. Ez viszont már bizonyos mértékig strukturális kérdés. Az erkölcsi tartalom vonatkozásában ez a novella is belehelyezhető a *boccaccioi értékrendbe*, az immanens sztoikus-epikureus magatartás és a toleráns hozzáállás szempontjából. S egy szempontból mindenképpen: az ölekezés itt is valamennyi résztvevőnek élvezetet szerez, s megint vissza kell térni a "természet hatalma" fogalomhoz: ebben az esetben is ez diadal-maskodik.

Nézzük meg Boccaccio értékrendjét az erkölcselmélet szélső kategóriái: a moralitás, illetve a legalitás szempontjából. A moralitás álláspontja: a világ rossz, erkölcs nincs stb. stb. A legalitásé: a fennálló erkölcsi rend mindig helyes, az a jó, ami van. /v.ö. HELLER, 1971/ Boccaccio-nál, éppen mert konzekvens erkölcsi ítéletekkel a Dekameronban nem találkozunk, csak közbülső állapotokról beszélhetünk. Kétségtelen viszont, s ezt főleg a tematika sugallja, hogy a sztoikus-epikureus vonal következtében mindenképpen a legalitás álláspontja felé közeledik, s ez szoros összefüggésben áll a társadalmi élet érlelődő kompromisszu-

maival, azzal a jelenséggel, hogy a meginduló kapitalizáció nem teljesedik ki, ahogy nem sikerülhet az emberközpontru társadalmiság létrehozása sem. "Az érzékiségből kinövő okosság" /Szauder József kifejezése/ megteremti ugyan a maga fakultatív erkölcsi törvényeit, de ez az ideális állapot, mint Engels megállapításából is láttuk, egyre inkább csak a morális elméletben, illetve az irodalmi alkotásokban marad jelen. /v.ö. SZAUDER, 1963./ A gyakorlati etika tehát nem szilárdulhat meg, egyre inkább elméletivé válik.

Az első nap harmadik novellája, azt hiszem, szimbolikus jelentőségű a Dekameron egésze etikai felfogásának magyarázatához. A zsidó Melkizedek és a három gyűrű története ez, melyben "egy ... gazdag zsidó, ki uzsoráskodásból élt Alexandriában", ügyes válaszával elnyeri Szaladin szultán rokonszenvét, s a szükséges pénzt is megkapja tőle. A történet lényege: mindhárom világvallás /a keresztény, a mohamedán, és a zsidó/ egy közös töről fakad, s immár kideríthetetlen, melyik is az igazi. Tekinthejtük ezt csupán vallási kompromisszumnak, de akár a két különböző társadalmi osztály megbékélésének is. És a Dekameron egésze szemszögéből olyan etikai hozzáállásnak, amely alternatívákat kínál mindefajta emberi cselekvés számára, abban az esetben, ha nem teremr konfliktusokat, s kölcsönös elégedettséggel járhat.

Johannes tranquillitatum - így nevezték korársai Boccacciót. Szauder szerint: "Moralizálni akar a legkevésbé, mert az emberi cselekvésnek a rugóit keresi csupán." S a mű egésze: "teljesen elfogulatlan, szinte minden polémikus hév nélkül kirajzolódó autonóm emberi-polgári világkép, melynek gyökerei az ösztönvilágban kapaszkodnak meg." /SZAUDER, 1963./

Vizsgálódásom némiképp egyoldalú. A dominancia elvét figyelembe véve nem tértem ki olyan novellák tárgyalására, melyekben férfi és nő kapcsolatában a szexualitás látszólag háttérben marad. Ez egy komplexebb elemzés problematikájához kapcsolódhat.

A XIV. századi Itália még erkölcsi harmóniára törekszik, ennek létrehozása azonban természetesen csak ábránd marad, éppen saját ellentmondásai következtében. Boccaccio még teljesebb természetesen módon bizza az olvasóra, kora társadalmára, az erkölcsi ítélkezést: bízik bennük.

I R O D A L O M

- Baldassare Castiglione: *Az udvari ember*, Budapest, 194?, Franklin
- Francesco De Sanctis: *Storia della letteratura italiana*, I. vol., Milano, 1943, "Barion"
- Friedrich Engels: *A család, a magántulajdon és az állam eredete* /Marx-Engels művei, 21. k., Budapest, 1970, Kossuth
- Faragó Péterné: *A keleti utazások és a reneszánsz kori olasz polgárság ideológiája* /Renaissance tanulmányok, szerk.: Kardos Tibor, Budapest, 1957, Akadémiai/
- Eduard Fuchs: *Az újkor erkölestörténete* I. k. Renaissance, Budapest, é.n., Világirodalom-kiadás
- Heller Ágnes: *A reneszánsz ember*, Budapest, 1971, Akadémiai
- Heller Ágnes: *A szándéktól a következményig*, Budapest, 1970., Magvető
- Jászi Oszkár: *Művészet és erkölcs*, Budapest, 1904., Poltzer Zsigmond és fia kiadása /Társadalomtudományi Könyvtár/
- Klanciczay Tibor: *A reneszánsz válsága és a manierizmus*, Budapest, 1970, MTA Irodalomtudományi Intézet /Reneszánsz füzetek, 4./
Az olasz reneszánsz irodalomelmélete, szerk.: Koltay-Kastner Jenő, Budapest, 1970, Akadémiai
- Ernest Legouve: *A nők erkölcsi története*, Budapest, 1880, Franklin
- Ligeti Sándor: *Az erkölcs keletkezése és fejlődése*, Dicsőszentmárton, 1928, saját kiadás
- Rezekes Román: *A művészet és erkölcs surlódásának végső alapjai*, Budapest, 1944., /Bölcséleti Közlemények, 10./
- Sallay Géza: *Eretnekmozgalmak és az olasz polgárság vallásos krízise a Trecento végéig* /Renaissance tanulmányok, szerk.: Kardos Tibor, Budapest, 1957, Akadémiai/
- Szauder József: *Boccaccio* /Olasz irodalom - magyar irodalom, Budapest, 1963, Európa/
- Zoltványi Irén: *Erotika és irodalom*, Budapest, 1924, Szent-István-Társulat
- A Dekameronból idézett részek Révay József fordításai.